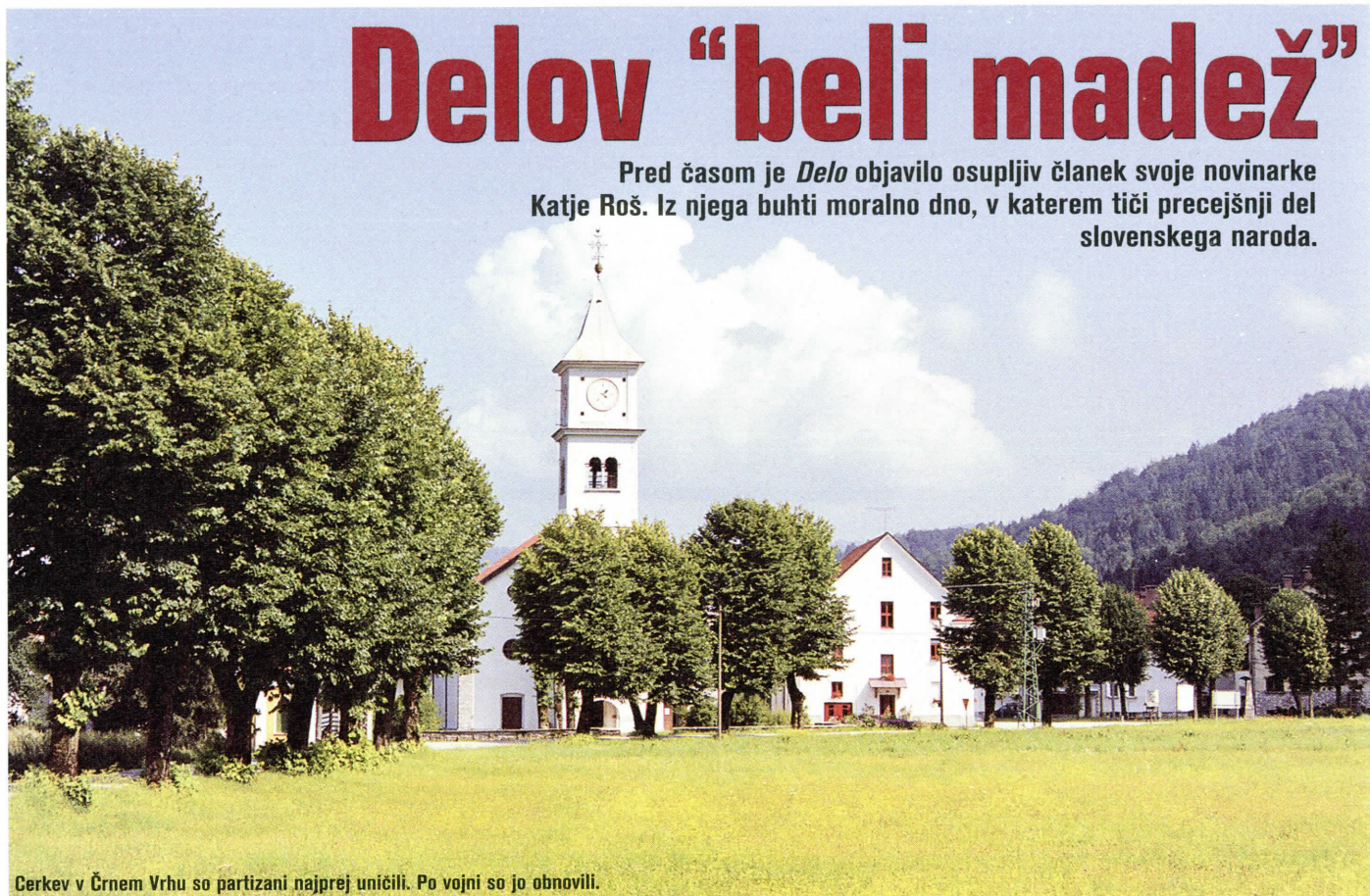

Delov "beli madež"

Pred časom je *Delo* objavilo osupljiv članek svoje novinarko Katje Roš. Iz njega buhti moralno dno, v katerem tiči precejšnji del slovenskega naroda.

Cerkev v Črnem Vrhu so partizani najprej uničili. Po vojni so jo obnovili.

Nijim bilo dovolj, da so zmagali z revolucijo oziroma z gorami pobitih in nato dolga desetletja obvladovali Slovenijo z eno samo zapovedano resnico. Tudi danes, v demokraciji, bi radi obvladovali Slovenijo s svojimi zmaličenimi podobami.

Že naslov članka *Črni Vrh se ne more otresti belega madeža* nas postavi v mračna udbovska leta, ko je bil naš prostor nasičen s podobnimi besedami sovraštva in laži. Črni Vrh je bil enkrat torej "bel", kar naj bi na njem pustilo "madež", ki se ga zdaj "ne more otresti". Takoj na začetku članka je sicer ugledna novinarka povedala, kaj naj bi gornji dve oznaki pomenili. V Črnem Vrhu je bilo namreč "domobranksko gnezdo", kot je zapisala. Obsežni članek je bil opremljen z dvema velikima slikama, pod eno pa je uredništvo *Dela* zapisalo: "Okoli črnovrške cerkve so domobranci spletli svoje gnezdo." Ob tem smo lahko samo osupli in se sprašujemo, kako je nekaj takšnega dvanajst let po demokratizaciji, ko je izšla že

gora literature o okupaciji, revoluciji in protirevoluciji, še mogoče.

Od kod pri tako odgovornih ljudeh, kot so uredniki in dopisniki glavnega slovenskega dnevnika, tako lahko prepuščanje delovanju indoktrinacijskih učinkov? Pri tem se tudi vprašamo, kako to, da je uredništvo *Dela* v tem času vsaj enkrat na leto objavilo kakšen za revolucijo in partizanstvo apologetski podlistek, niti enkrat doslej pa ni objavilo takšnega, v katerem bi bili delovanje in posledice revolucije in partizanstva objektivno prikazani. Kako to, da tako krčevito branijo neki mit, da pa jih neizmerna obsežnost zločinov, trpljenja, razdejanja, vse z dolgoročnimi posledicami, ki so jih povzročili med vojno in po njej glavni akterji tega mita, ne zanima? Od kod ta nonšalantnost do resnice in nagnjenost do ponarejene resnice?

Požigali so partizani

1. 9. 1944 so Črni Vrh napadli partizani in ga uničili. Ali po partizansko, Črni Vrh je bil "osvobojen". Pri tem je bil kraj popolnoma uni-

čen, večina domobrancev pa ali ubita ali zajeta in kasneje umorjena v Gorenji Trebuši.

Novinarka je sledila pripovedi treh Črnovršcev: Alojzije Viragh, Frančiške Kavčič in Cirila Mikuža. Ti trije so ji zatrdili, da so ogenj pod njihove domove ob partizanskem napadu "podtaknili domobranci". "Zato naj bi imeli pravico do uveljavitve položaja žrtev vojnega nasilja oziroma nasilja okupatorjevih sodelavcev." Zahtevo za priznanje statusa žrtve vojnega nasilja in priznanje pravic po zakonu o teh žrtvah so vložili konec leta 1999 na upravni enoti v Idriji. Tam so preučili vso dostopno literaturo o dogajanju v Črnem Vrhu. Na podlagi prijav prizadetih, pričevanj in navedb v knjigi Stanka Petelina o Gradnikovi brigadi, ta je Črni Vrh napadala, ter prispevka Tineta Velikonje v *Zavezi* (št. 40, marec 2000) je upravni organ presodil, da so zahteve požgancev iz Črnega Vrha neutemeljene. V dilemi, kdo je požgal Črni Vrh, jim je bila opora literatura. V njej nedvoumno piše, da so Črni Vrh ob napadu požgali partizani.

Postrelitev ranjencev

Knjiga Stanka Petelina o Gradnikovi brigadi, ki je neposredno napadala domobranksko postojanko v Črnem Vrhu, je doživela dve izdaji. Prva je izšla že leta 1966 in ima 522 strani, druga, dopolnjena, pa leta 1983 in ima kar 885 strani. Petelin je veljal za izrazito apologetskega pisca, ki v svojih delih zlepa ni navedel kakšnega partizanskega zločina, čeprav je do njih ves čas prihajalo. Toda v svoji knjigi o Gradnikovi brigadi, kjer je napadu na Črni Vrh namenjeno celo poglavje, ni mogel narediti nekaj nemogočega – domobrancem pripisati na primer požiganja hiš v Črnem Vrhu. Iz preproste razloga, ker to ne bi temeljilo na nobeni logiki. Prav z veseljem bi napisal kaj takšnega, če bi bilo res ali vsaj blizu resnice.

Poleg tega se iz opisovanja partizanskega napada ves čas vidi, da bi bilo nekaj takšnega nemogoče početi. Kar pa je najpomembnejše, partizani so Črni Vrh od začetka do konca napada načrtno uničevali. Razrušili so ga v celoti, celo s takšno vne-

mo so to počeli, da se niso ozirali na hiše svojih somišljenikov. Požgali so vse. Naj tu posebej poudarimo, da je ob takšnem napadu vedno veliko ranjenecv. Po partizanskem odhodu iz Črnega Vrha so za njimi ostala le trupla mrtvih domobrancev. Načrtno so postrelili prav vse ranjence.

Takrat desetletna Vida Bratina (r. Jurancič) je prizor zvečer, ko je bilo vsega konec, takole opisala: "Partizani so nosili seno in požigali hiše, prebivalci so se zgrnili na trg in vili roke nad mrtvimi, ki so jih videli ležati, kamor si se obrnil. Slišalo se je jokanje in kriki žalosti in obupa. Čeprav se je znočilo, je bilo svetlo kot pri belem dnevu."

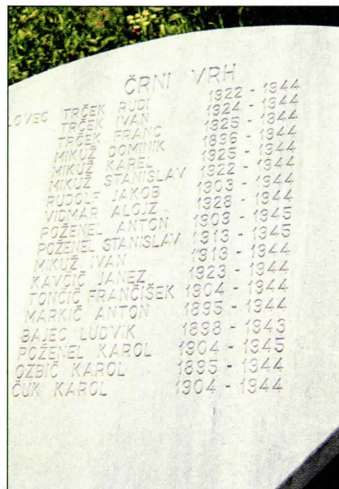
Princip laži

"Pravzaprav nam ne gre za status in še manj za denar. Gre za princip. V prejšnjem sistemu smo vseskozi veljali za bele. Ta pečat se nas še vedno drži," je dejala Alojzija Viragh. Princip? Česa? Ali po potrebi nenehna pačenja resnice in delanja krivice neki drugi strani?

Franci Žnidaršič, državni sekretar na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, je novinarki izjavil, da je "težko oporekati dobronamernosti njihovih izjav". Če te resnica ne zanima in ti je pomembna le ideologija, potem je res težko. Novinarka je povzela celo naslednje njegove besede: "Vsi pa vemo, da zakon o žrtvah vojnega nasilja z vidika vseh žrtev druge vojne ni popoln. Je diskriminatoren, ker upošteva le žrtve okupatorja in njegovih sodelavcev, ne pa vseh, ki jih je vojna prizadela,

Spomenik Črnovrščanom, ki so jih pobili partizani.

pa naj si bo zaradi dejanj partizanov, zaveznikov ali okupatorjev."

Kako to, da ob teh besedah državnega sekretarja, ki ni ravno simpatizer "desnice" ali žrtev, ki so jih povzročili partizani, novinarka ali njeno uredništvo ni zastriglo z ušesi? To je tema za novinarsko obdelavo! Gre za v nebo vpijočo diskriminacijo nekega kroga prebivalcev te države. Ko bo sprejet tudi zakon o vojnih grobiščih, bomo imeli kar pet tako imenovanih vojnih zakonov. Le kakšna država je to, ki si v prav vseh petih vojnih zakonih privoščiti izrazito diskriminacijo oziroma izključevanje vsega, kar je med vojno ali zaradi nje utrpela protirevolucionarna stran?!

Getoizacija diskriminiranih

Že to, da doslej nihče teh zakonov ni dal v presojo ustavnemu sodišču, govori o stanju duha v tej državi. In o popolni getoizaciji tistih, ki bi morali biti za nekaj takega živ-

ljenjsko in moralno zainteresirani. Zakon o žrtvah vojnega nasilja je celo tako diskriminatoren, da je absurden. Ali kakšen od profesorjev na pravni fakulteti ali na kakšni drugi družboslovni fakulteti predstavi ta zakon z vso njegovo notranjo absurdnostjo svojim študentom, z namenom seveda, da jim pokaže, kako nedosledna in krivična je lahko neka zakonodaja? Dvomimo. Opravka imamo namreč z dolgim obdobjem, ki se je vlekle čez 50 let diskriminacije enega dela Slovencev.

Zdaj, po sprejetju zakona o žrtvah vojnega nasilja, se to nadaljuje. Ves čas – 57 let že – pa so krvniki te ene od prizadetih strani in edine diskriminirane privilegirani prek vsake razumne mere. Ustavno sodišče, če bi zahtevala za ustavno presojo teh zakonov seveda prišla do njega, bi moralo v njih razveljaviti mnoge člene, ki so izrazito diskriminatorni do ene strani. In katera je ta stran? Tista, ki jo postkomunisti še vedno toliko napadajo in blatijo, potem ko so jo sami povzročili in ji prizadejali neizmerne krivice. Gre torej za nadaljevanje teptanja svojih žrtev. Še po šestdesetih letih!

V primežu nasprotij

V članku je novinarka povzela trditve ene od treh partizanskih žrtev o požigu: "Alojzija Viragh pripoveduje, da je v kleti, kamor je 1. septembra 1944 njena družina pobegnila iz goreče hiše, na

lastna ušesa slišala domobrance pripovedovati, kako so najprej zažgali šolo, v kateri je bil domobranski štab in njihova dokumentacija, ter da so podtaknili ogenj tudi pod bližnje gospodarsko poslopje."

Franciška Kavčič pa je povedala naslednje: "Partizani Črnovrščev ni so obvestili o napadu na vas. Iz ognja se je reševal vsak, kot je vedel in znal, domobranci da so sami podkurili pod svojo postojanko v šoli, od tam pa da se je ogenj razširil na sosednje hiše."

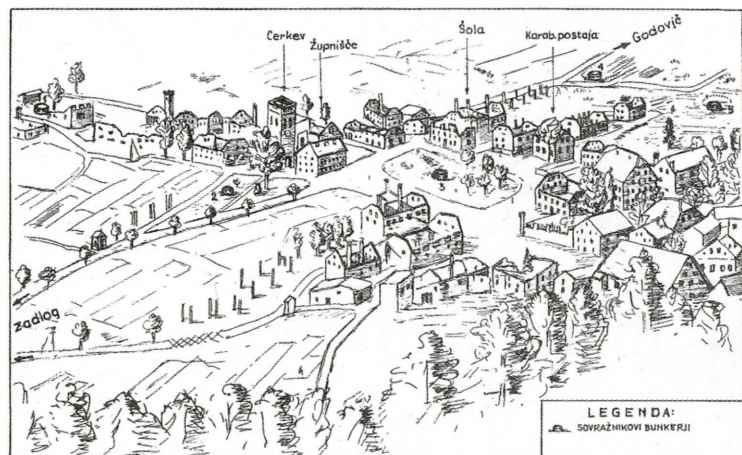
Ko je treba svoje trditve utemeljiti ali podrobneje opisati, se hitro izkaže, ali so resnične ali ne. Že tu sta si obe ženski precej v navzkrižju. Najprej Viraghova sama s seboj, ko pove, da se je njena družina zatekla v klet iz goreče hiše in da je tam slišala domobrance pripovedovati, da so požgali šolo in bližnje gospodarsko poslopje. Kdo je torej požgal njihovo hišo, da so se morali pred ognjem umakniti v klet? Če bi jo domobranec, zaradi česar je uveljavljala status žrtve vojnega nasilja, bi to jasno povedala. Tako pa je domobrancem pripisala požig le šole in bližnjega gospodarskega poslopja.

Njena kolegica Kavčičeva je povedala bistveno drugačno zgodbo o požigu; da so domobranci požgali svojo postojanko v šoli in da se je potem ogenj razširil od tam na sosednje hiše. Nič torej o gospodarskem posloplju in o požiganju drugih hiš s strani domobrancev. Že tu se vidi, da ima laž kratke noge. Če pa vse skupaj izhaja iz slepega sovraštva, ki ni utemeljeno na ničemer razen na indoktrinirani propagandi, medvojni in povojni, potem do takšnih nasprotij, kot smo jih videli malo prej, skoraj nujno pride.

Izpostavljenost in...

Soočimo zdaj to skandalozno zgodbo treh Črnovrščev in ene novinarki, ki je iz nje naredila članek po kopitu tistih iz svinčenih let, z nekaterimi dejstvi, ki se jih dokaj lahko da izluščiti iz literature obeh strani, propartizanske in prodomobranske.

Za domobrantsko postojanko se je odločilo vodstvo primorskih domobrancev v Trstu. Verjetno je res premalo upoštevalo izpostavljenost

Skico razdejanega Črnega Vrha je po končanih bojih naredila partizanska politkomisarka.

» tega kraja in se je zanašalo na povezanost s sosednjimi postojankami in na morebitno njihovo pomoč v primeru partizanskega napada. Partizani 9. korpusa so seveda vedeli za glavne šibkosti postojanke. Prva je bila njena neizkušenost. Postojanka je namreč nastala tri tedne pred napadom. Precej njenih pripadnikov se je vanjo vključilo le nekaj dni prej. Oborožitve v njej je bila katastrofalna, saj več kot polovica branilcev sploh ni bila oborožena. Petelin, pisec knjige o Gradnikovi brigadi, navaja, da so po boju zaplenili le 40 pušk, branilcev pa je bilo, kot navaja, 143. Tudi zato je bila tragedija skoraj neizbežna.

Štab 9. korpusa, ki so ga takrat vodili načelnik Albert Jakopič-Kajtimir, namestnik komandanta Peter Stanter-Skala, komandant Lado Ambrožič-Novljan in politkomisar Janez Hribar – izurjeni revolucionarji torej – je nad šibko postojanko poslal 5 partizanskih

vasjo. Tarče so imeli kot na dlani. Takoj so zadeli cerkev, da je začela goreti in bila na koncu uničena. Črnovrški župnik Ivan Kobal je kasneje o napadu napisal natančno poročilo. V njem med drugim bere: "Prve topovske krogle, ki so jih izstrelili, so padle na cerkveno streho, ki je takoj zagorela in je ogenj divjal cel dan do večera. Granata je prebila strop v cerkvi, naredila v njem odprtino, dolgo osem in široko šest metrov, drugod pa so izstrelki naredili manjše luknje. V cerkvi so zgorele orgle popolnoma, klopi, ostalo jih je deset, štiri postaje križevega pota, božji grob, vse razen podstavka, ki je bil v župnišču, jaslice, nosila za bandere, srebrni križ, nekaj lesenih kipov, dve omari, zvonik na zvonovih v zvoniku, vsi odri in stopnice. /.../ Tudi župnišče je bilo od minometalcev precej razdejano, zlasti sprednja stran. Največ hiš, ki

Čukova št. 26, Košparjeva štala št. 13, Cundrova št. 27. Nastala škoda je bila ogromna. Vsi omenjeni gospodarji in njih družine so v večini rešili samo obleko, ki so jo imeli na sebi. Partizani so namreč ljudi najprej odpeljali, nato pa hiše zažgali. Med bojem so zgorele hiše št. 24, 26, 13, 18, 17, ostale so bile zažgane po končanem spopadu."

Tako torej župnik Ivan Kobal v svojem po vojni napisanem poročilu. Franciška Kavčič je novinarki zatrdila, "naj bi" župnik kroniko dogodka "pisal pod prisilo". To govorjenje je seveda povsem neodgovorno. Pod cigavo prisilo?! Pod prisilo so morali ljudje pisati le pod komunisti in Udbo.

Sistematično uničenje

Partizani so pri napadu na Črni Vrh ubili 47 domobrancev in 6 civilistov. Niti en ranjenec ni ostal za

njenih pa jih je bilo 34, v drugi pa navede številki 8 in 13. Glede na domobransko neizkušenost in izredno slabo oboroženost in glede na silno partizansko premoč osupljivo veliko.

Veliko je bilo ugibanj, zakaj nihče napadeni postojanki ni prišel na pomoč ne iz Idrije ne iz Hotedršice ne z logaške strani. Zanimivo je, da je bil Rupnikov udarni bataljon prav takrat prepeljan z Rakeka v Logatec in je prečesaval ozemlje okoli Kalca proti jugoslovansko-italijanski meji. Resnici na ljubo je treba zapisati, da so imeli partizani na vse strani postavljen močan varovalni obroč s kar štirimi brigadami, da so Nemci iz Idrije poskušali preboj, vendar so ga partizani odbili, in da so partizani imeli tudi veliko sreče. To je bil na območju 9. korpusa prvi tovrstni napad na domobransko postojanko. Ta jim je zaradi specifičnosti terena in neizkušenosti branilcev uspel, drugi napadi, na Hotedršico, Železnike, Gorenjo vas in drugod, pa jim niso več uspeli.

Partizani in Nemci

Potem ko so partizani uničili domobransko postojanko v Črnem Vrhu, se je tam čez dva meseca nastanila skupina kakih štiridesetih nemških policistov SS. Tam so bili skoraj do zadnjega dne vojne, ne da bi se jih partizani kdaj lotili. Deveti korpus, Primorska in NOB? In da na Primorskem ni bilo revolucije?!

Privilegirana živčnost

Ta primer nam kaže, kaj vse nekateri, potem ko jim je propadel revolucionarni projekt, poskušajo, da bi še naprej obranili svoje privilegije, grajene na silnih žrtvah, trpljenju in uničenju. K sreči nismo več v udbovskem režimu, zato morajo tudi državni organi včasih upoštevati resnico. To pa nekatere tako razjezi, da počnejo in govorijo neumnosti. Tudi *Delova* novinarka in njena časopisna hiša, ki ji je takšen ideološko zadržan članek objavila. Da je bil Črni Vrh enkrat "bel", kar naj bi bilo na njem pustilo "madež", ki se ga zdaj "ne more otresti"? Le kdo se česa ne more otresti?!

Ivo Žajdela

Kje na črnovrškem pokopališču je domobransko grobišče, ki ga je režim po vojni zravnal z zemljo? Ali si 45 tam pokopanih niti danes, v demokraciji, ne zasluži vsaj skromnega znamenja?

brigad. Za neposredni napad na Črni Vrh so določili Gradnikovo brigado, ki so jo okrepili s 3. bataljonom Kosovelove brigade in "udarnim vodom" Vojkove brigade. Več kot 500 bolj ali manj ideološko fanatičnih borcev torej. Za zavarovanje napada pa so uporabili kar štiri brigade: Kosovelovo, Vojkovo, Prešernovo in Bazoviško. Gradnikovci so se tako lahko mirno posvetili uničenju Črnega Vrha. In to je bilo strašno.

Natančno poročilo

Najprej so Črni Vrh obstreljevali s sedmimi topovi iz strmin tik nad

so zgorele, so partizani namenoma zažgali, da bi prej zasedli postojanko. Od stavb, ki so bile v žični ograji, je ostalo samo župnišče nepoškodano. Požgane so bile te stavbe: cerkev, Dominetova hiša in kozolec, Raznožnikova št. 37 s hlevom in kozolcem, mlekarna št. 60, konzum št. 41, Plešnarjeva bajta št. 36, Plešnarjeva hiša 32, Tinetova 33, Homolceva 65 in kozolec /.../ Poldetova hiša 34, /.../ Hladnikova št. 24 z vsemi gospodarskimi poslopji in žago, Vidmarjeva št. 21, Korenčeva št. 20, Čelkova št. 18, Kovačeva št. 17, gasilski dom, občina, bivši farovž,

Valentina Bončo, umorjenega kot domobranskega ranjenca v eni od tržaških bolnišnic ob partizanski "ovoboditvi" Trsta, je s plošče izpraskal brat partizan.

njimi, saj so vse sistematično postrelili. S seboj so odvedli večjo skupino ujetnikov, 31 so jih potem v Makčevi grapi v Gorenji Trebuši pobili (o tem je obširen članek v 39. številki *Taveze*). Danes bomo na črnovrškem pokopališču zaman iskali domobransko grobišče. Po vojni ga je režim zravnal z zemljo, poleg tega pa še kakšen posamični grob, kjer so bili pokopani padli domačini. Na primer Trčkov, v katerem so bili pokopani trije Trčkovi bratje. Petelin v prvi izdaji knjige o Gradnikovi brigadi navaja, da je na partizanski strani padlo 15 napadalcev, ra-